

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INGLIZ TILINI O‘QITISH ORQALI ZAMONAVIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK VA METODIK ASOSLARI

Diyora Lutfiddinova

Namangan davlat pedagogika instituti 1-bosqich magistranti

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23489762>

Annotatsiya. Maqolada boshlang‘ich ta‘limda ingliz tilini o‘qitish jarayonida o‘quvchilarning zamonaviy kompetensiyalarini rivojlantirishning pedagogik va metodik asoslari yoritilgan. Kommunikativ yondashuv, vazifaga asoslangan o‘qitish, o‘yin texnologiyalari va loyiha metodining kichik yoshdagi o‘quvchilarda kommunikativ, axborot bilan ishlash, o‘z-o‘zini rivojlantirish hamda ijtimoiy hamkorlik kompetensiyalarini shakllantirishdagi o‘rni tahlil qilingan. Ingliz tili darslarini tashkil etish bo‘yicha amaliy metodik tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta‘lim, kompetensiya, ingliz tili, kommunikativ yondashuv, vazifaga asoslangan o‘qitish, o‘yin texnologiyalari, loyiha metodi.

Bugungi kunda ta‘lim tizimining asosiy maqsadi o‘quvchiga muayyan bilimlar yig‘indisini berishdan ko‘ra, uni o‘z bilimini hayotiy vaziyatlarda qo‘llay oladigan, mustaqil fikrlovchi va muloqotga tayyor shaxs sifatida tarbiyalashga o‘tmoqda. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonunida ham ta‘lim sifatini oshirish, o‘quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy ehtiyojlarini hisobga olish ustuvor vazifa sifatida belgilangan [1]. Umumiy o‘rta ta‘lim davlat ta‘lim standartlarida tayanch kompetensiyalar (kommunikativ, axborotlar bilan ishlash, o‘z-o‘zini rivojlantirish, ijtimoiy faol fuqarolik, milliy va umummadaniy, matematik savodxonlik va fan-texnika yangiliklaridan xabardorlik) hamda fanga oid kompetensiyalar tizimi belgilab berilgan [2].

Ingliz tili boshlang‘ich sinflardan o‘qitiladigan fanlar qatoriga kiradi va uning o‘ziga xos afzalligi shundaki, til o‘rganish jarayonining o‘zi muloqot, hamkorlik, axborot izlash va o‘zini ifoda etish kabi ko‘nikmalarni tabiiy tarzda rivojlantiradi. Shu bois mazkur maqolada boshlang‘ich sinfda ingliz tili o‘qitish orqali zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik va metodik asoslarini ko‘rib chiqish maqsad qilingan.

Kompetensiya tushunchasi bilim, ko‘nikma va malakalarning shaxsiy qadriyatlar hamda hayotiy tajriba bilan uyg‘unlashgan holda real vaziyatda namoyon bo‘lishini ifodalaydi. Chet tillarini o‘qitishda bu g‘oya D. Haymsning kommunikativ kompetensiya haqidagi qarashlari [3] hamda Canale va Swain tomonidan ishlab chiqilgan grammatik, sotsiolingvistik, diskurs va strategik kompetensiyalar modelida rivojlantirilgan [4]. Chet tillarini o‘rganish, o‘qitish va baholash bo‘yicha Umumevropa kompetensiyalari (CEFR) tizimi esa til bilimini “nimani qila oladi” (can-do) ko‘rsatkichlari orqali ta‘riflaydi [5]. Bu yondashuv boshlang‘ich sinflarda ham o‘quvchining qanchalik qoida bilishini emas, tilni qanday maqsadda va qay darajada qo‘llay olishini baholashga yo‘naltiradi.

Kichik yoshdagi o‘quvchilarning til o‘rganishi L.S. Vygotskiyning ijtimoiy-madaniy nazariyasi bilan ham izohlanadi: bola tilni kattalar va tengdoshlari bilan hamkorlikdagi faoliyat orqali, “proksimal rivojlanish zonasi” doirasida o‘zlashtiradi [6]. Shuning uchun boshlang‘ich

sinf ingliz tili darsida juftlik va guruhdagi ishlar, o‘qituvchi tomonidan beriladigan tayanch (scaffolding) vositalari katta ahamiyatga ega.

Boshlang‘ich sinfda ingliz tili orqali kompetensiyalarni rivojlantirish quyidagi pedagogik tamoyillarga tayanadi. Birinchidan, yosh xususiyatlarini hisobga olish: 7–10 yoshli bolalarda diqqat barqarorligi qisqa, konkret-obrazli tafakkur ustun bo‘lgani uchun faoliyat turlarini tez-tez almashtirish, ko‘rgazma, harakat va qo‘shiq vositalaridan foydalanish zarur [7]. Ikkinchidan, kommunikativ yo‘nalganlik: har bir mashq real yoki real vaziyatga yaqin muloqot maqsadiga xizmat qilishi kerak. Uchinchidan, o‘quvchi faolligi va shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim: o‘quvchi passiv tinglovchi emas, balki o‘quv faoliyatining sub‘ekti bo‘lishi lozim. To‘rtinchidan, ona tili va madaniyatiga tayanish: o‘quvchining milliy qadriyatlari ingliz tilidagi mavzularda ifodalanishi (masalan, o‘z oilasi, bayramlari, taomlarini tasvirlash) milliy va umummadaniy kompetensiyani shakllantiradi. Beshinchidan, tavsiflovchi baholash: xatoni jazolash emas, o‘shishni kuzatish va rag‘batlantirish ustuvor bo‘ladi.

Amaliyotda kompetensiyalarni rivojlantirishning samarali yo‘llaridan biri kommunikativ yondashuv bilan birga vazifaga asoslangan o‘qitish (task-based learning) hamda o‘yin va loyiha texnologiyalarini uyg‘unlashtirishdir [8; 9]. Quyidagi jadvalda asosiy metodlar va ular orqali rivojlantiriladigan kompetensiyalar keltirilgan.

Metod / texnologiya	Rivojlantiriladigan kompetensiya	Boshlang‘ich sinfdagi misol
Kommunikativ rolli o‘yinlar	Kommunikativ, ijtimoiy hamkorlik	“At the shop” – sotuvchi va xaridor rollarida dialog tuzish
Vazifaga asoslangan o‘qitish	Mustaqil fikrlash, muammoni hal etish	Rasm bo‘yicha “Find the differences” topshirig‘ini juftlikda bajarish
Qo‘shiq, qofiya, TPR (harakat orqali o‘rganish)	Til sezgisi, o‘z-o‘zini rivojlantirish, estetik	“Head, shoulders, knees and toes” qo‘shig‘i orqali tana a‘zolarini o‘rganish
Loyiha metodi	Axborot bilan ishlash, ijodkorlik, hamkorlik	“My family tree” – oila daraxti plakatini tayyorlash va taqdim etish
Raqamli vositalar (audio, video, ta‘limiy ilovalar)	Axborot-kommunikatsiya (raqamli) savodxonlik	Ovozli lug‘at ilovasi yordamida so‘zlarni mustaqil takrorlash
O‘z-o‘zini baholash (til portfeli)	O‘z-o‘zini rivojlantirish	“I can...” varaqasi orqali o‘z yutuqlarini belgilash

Ushbu metodlarning uyg‘unligi darsda uch bosqichni nazarda tutadi: (1) tayyorlov bosqichi – mavzuga qiziqish uyg‘otish, tayanch so‘zlarni faollashtirish; (2) asosiy faoliyat bosqichi – tinglab tushunish, so‘zlash, o‘qish yoki yozish bo‘yicha vazifani bajarish; (3) mushohada bosqichi – natijani baholash va o‘z faoliyatini tahlil qilish. Bunday tuzilma

o‘quvchining nafaqat til materialini, balki o‘rganish strategiyalarini ham o‘zlashtirishini ta‘minlaydi.

Amaliy namuna: “My family” mavzusi (3-sinf). Dars maqsadi - o‘quvchilar o‘z oilasi a‘zolarini sodda jumlar bilan tanishtira olishi. Boshlashda o‘qituvchi oila a‘zolari tasviri aks etgan kartochkalar yordamida lug‘atni (mother, father, sister, brother, grandmother) faollashtiradi. Keyin juftliklarda “This is my...” va “He/She is...” modeli asosida o‘zaro so‘roq-javob tashkil etiladi, bu kommunikativ kompetensiyani rivojlantiradi. Uyga vazifa sifatida o‘quvchilar oila fotosuratlarini yoki chizmalaridan foydalanib mini-plakat tayyorlaydilar va keyingi darsda sinfga taqdim etadilar; bu axborot bilan ishlash, ijodkorlik va nutq taqdimoti ko‘nikmalarini mustahkamlaydi. Yakunda o‘quvchilar “I can introduce my family” bandi bo‘yicha o‘zini baholaydi, tengdoshlar esa bir-biriga ijobiy fikr bildiradi. Shu tariqa bitta mavzu doirasida bir nechta tayanch kompetensiya birgalikda rivojlantiriladi.

Xulosa qiladigan bo‘lsak, boshlang‘ich sinfda ingliz tilini o‘qitish zamonaviy kompetensiyalarni shakllantirish uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Buning samaradorligi quyidagilarga bog‘liq: kompetensiyaviy yondashuvni dars maqsadi va baholash mezonlariga singdirish; kommunikativ, vazifaga asoslangan, o‘yin va loyiha metodlarini uyg‘unlashtirish; o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va milliy-madaniy muhitini hisobga olish; shuningdek, o‘qituvchining metodik va raqamli tayyorgarligini muntazam oshirib borish. Bu yo‘nalishdagi ishlarni uzluksiz tizim sifatida olib borish o‘quvchilarda til o‘rganishga barqaror qiziqish va hayotga tayyorlikni ta‘minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637-son, 2020-yil 23-sentyabr.
2. Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta‘limining davlat ta‘lim standartlari. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi 187-son qarori.
3. Hymes D. On Communicative Competence // Pride J.B., Holmes J. (eds.) Sociolinguistics. – Harmondsworth: Penguin, 1972. – P. 269–293.
4. Canale M., Swain M. Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing // Applied Linguistics. – 1980. – Vol. 1(1). – P. 1–47.
5. Council of Europe. Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001; Companion Volume, 2020.
6. Vygotsky L.S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. – Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
7. Cameron L. Teaching Languages to Young Learners. – Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
8. Pinter A. Teaching Young Language Learners. – Oxford: Oxford University Press, 2006.
9. Ellis R. Task-based Language Learning and Teaching. – Oxford: Oxford University Press, 2003.